

Številka: U-I-477/18-19
Up-93/18-37
Datum: 23. 5. 2019

ODLOČBA

Ustavno sodišče je v postopku, začetem s sklepom Ustavnega sodišča, in v postopku odločanja o ustavni pritožbi A. B. C., Č., ki ga zastopa dr. Tjaša Strobelj, odvetnica v Ljubljani, na seji 23. maja 2019

odločilo:

1. Zakon o duševnem zdravju (Uradni list RS, št. 77/08) je v neskladju z Ustavo.
2. Državni zbor mora ugotovljeno protiustavnost odpraviti v roku devetih mesecev po objavi te odločbe v Uradnem listu Republike Slovenije.
3. Vlada mora brez nepotrebnega odlašanja sprejeti nujne ukrepe v skladu s 35. točko obrazložitve te odločbe.
4. S sklepom Višjega sodišča v Ljubljani št. II Cp 2803/2017 z dne 7. 12. 2017 in sklepom Okrajnega sodišča v Ljubljani št. Pr 24/2017, Pr 200/2017 z dne 1. 12. 2017 so bila pritožniku kršena jamstva, ki jih v zvezi s pravico do varstva osebnosti zagotavlja prvi in drugi odstavek 19. člena Ustave.
5. S sklepom Višjega sodišča v Ljubljani št. II Cp 2803/2017 z dne 7. 12. 2017 in sklepom Okrajnega sodišča v Ljubljani št. Pr 24/2017, Pr 200/2017 z dne 1. 12. 2017 je bila pritožniku kršena pravica do varstva človekove osebnosti in dostojanstva med odvzemom prostosti iz prvega odstavka 21. člena Ustave.

Obrazložitev

A.

1. V nepravdnem postopku je sodišče prve stopnje ugodilo predlogu za sprejem pritožnika (v nepravdnem postopku nasprotnega udeleženca) v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda brez privolitve ter odločilo, da se pritožnik sprejme in zadrži v varovanem oddelku Socialno varstvenega zavoda D. za obdobje enega leta. Zoper prvostopenjski sklep sta pritožbi vložila pritožnik in Socialno varstveni zavod D. Slednji je v pritožbi poudaril, da je prezaseden, da lahko pritožnika namesti le na hodnik varovanega oddelka, da je taka namestitvev neetična, da mu ne more zagotoviti varnih bivalnih pogojev in da bi vsaka nova namestitvev pomenila povečanje tveganja za prenos infekcij, kar bi lahko dodatno ogrozilo zdravje drugih stanovalcev. Višje sodišče je obe pritožbi zavrnilo in potrdilo prvostopenjski sklep. Tako sodišče prve stopnje kot Višje sodišče sta ugovor zavoda o prezasedenosti utemeljili z nujnostjo namestitvev pritožnika v varovani oddelek zaradi ogrožanja življenja in zdravja drugih. Iz obrazložitve sklepov prve in druge stopnje izhajata, da pritožnik glede na svoje zdravstveno stanje nujno potrebuje stalno oskrbo in varstvo, ki ju ni mogoče zagotoviti v domačem okolju, in da je edina preostala možnost namestitvev v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda, ker je bolnišnično zdravljenje zaključeno.

Sklicujoč se na mnenje izvedenca, sta sodišči ocenili, da Socialno varstveni zavod D. izpolnjuje pogoje, ki so po zakonu potrebni za namestitev pritožnika v njegov varovani oddelek, razen prostorskih. Zoper drugostopenjski sklep je pritožnik vložil revizijo, ki jo je Vrhovno sodišče kot nedovoljeno zavrglo.

2. Pritožnik zatrjuje kršitve pravic iz 14., 15., 18., 19., 21., 23. in 32. člena Ustave, pa tudi kršitev Evropske listine pravic oseb z avtizmom. Zatrjevane kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin naj bi zanj imele hujše posledice, zlasti z vidika njegove pravice do osebne svobode (19. člen Ustave). Kot zatrjuje pritožnik, je bil v zavod nastanjen brez privolitve, zaprt naj bi bil na hodniku, kjer so ga drugi pacienti »božali, lasali, lizali«. Vrhovnemu sodišču očita, da bi pri tako pomembnem vprašanju, kot je osebna svoboda, njegovo vlogo (naslovljeno kot »zahteva za revizijo«) lahko štelo kot predlog za dopustitev revizije ter o njem vsebinsko odločilo. Tudi sklepa nižjih sodišč sta po mnenju pritožnika protiustavna. Pojasni, da je bila zanj predlagana nadzorovana obravnava in da je bil na odprtem oddelku »v E.« in v F. Sodišče naj bi nato združilo obe zadevi in pritožnika istega dne z odprtega oddelka »zaprlo kot žival«, pri čemer naj bi bilo njegovo zdravstveno stanje najboljše dotlej. Na naroku za glavno obravnavo naj bi izvedenec zagotovil nadaljevanje obravnave za ugotovitev prave doze zdravil, po naroku pa naj bi bil pritožnik takoj premeščen. Pritožnik poudarja, da je avtist, čigar pravica je varovana tudi po ratificirani mednarodni konvenciji. Iz izvedenskega mnenja dr. Branka Brinška naj bi izhajalo, da bi pritožnik lahko živel doma v nadzorovani obravnavi, če bi pristal na prejemanje vsakomesečnih depo injekcij. Kot zatrjuje pritožnik, iz zdravstvenih razlogov na to ni pristal, ker kot avtist ne sme prejemati tovrstnih zdravil. To naj bi bil glavni razlog za premestitev v zavod, potem ko bi bilo ugotovljeno, s čim nadomestiti depo. Po končani glavni obravnavi pa naj bi bil pritožnik takoj premeščen v zavod in naj bi takoj dobil depo injekcijo, po kateri naj bi se mu »utrgalo«. S tem naj bi prišlo do kršitve pravic iz 18., 19. in 21. člena Ustave.

3. Ustavno sodišče je s sklepom št. Up-93/18, U-I-477/18 z dne 18. 10. 2018 ustavno pritožbo zoper meritorna sklepa sodišč prve in druge stopnje sprejelo v obravnavo. V skladu s prvim odstavkom 56. člena Zakona o Ustavnem sodišču (Uradni list RS, št. 64/07 – uradno prečiščeno besedilo in 109/12 – v nadaljevanju ZUstS) je o sprejemu ustavne pritožbe obvestilo Višje sodišče v Ljubljani. V skladu z drugim odstavkom 56. člena ZUstS je sklep o sprejemu in ustavno pritožbo poslalo tudi predlagatelju nepravdnega postopka (tj. Univerzitetni psihiatrični kliniki G.), ki nanju ni odgovoril.

4. Ustavno sodišče je ob sprejemu ustavne pritožbe na podlagi drugega odstavka 59. člena ZUstS začelo postopek za oceno ustavnosti Zakona o duševnem zdravju (v nadaljevanju ZDZdr). Sklep o začetku postopka za oceno ustavnosti ZDZdr skupaj z ustavno pritožbo je poslalo Državnemu zboru, ki je nanj odgovoril. Po njegovem mnenju z ZDZdr uveljavljeni sistem zdravstvene in socialnovarstvene skrbi na področju duševnega zdravja ni v neskladju z Ustavo. Zakonska ureditev naj bi prestala presojo z vidika testa sorazmernosti. V okviru presoje primernosti zakonske ureditve Državni zbor poudarja, da ima pri zakonskem urejanju določeno polje proste presoje. Sklicuje se na stališče Ustavnega sodišča v odločbi št. U-I-294/12 z dne 10. 6. 2015 (Uradni list RS, št. 46/15, in OdlUS XXI, 4), da pri ukrepu sprejema v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda ne gre samo za zdravljenje, temveč tudi za socialnovarstveni ukrep, zato je obravnavo v varovanem oddelku treba šteti za storitev, v kateri se prepletata pravica iz socialne varnosti iz prvega odstavka 50. člena Ustave ter pravica do zdravstvenega varstva iz prvega odstavka 51. člena Ustave. Državni zbor zato meni, da presojeni zakonski ureditvi ni mogoče očitati neprimernosti. V okviru nujnosti Državni zbor poudarja, da zakon predvideva sestavljen in povezan sistem ukrepov, ki imajo po svoji naravi različne stopnje, od težjih do blažjih posegov. Obsegajo zdravljenje pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice, obravnavo v socialno varstvenih zavodih, nadzorovano obravnavo ter obravnavo v skupnosti (1. člen ZDZdr), skladno s smernicami psihiatričnega zdravljenja, ki narekujejo nepretrgano spremljanje oseb s hudimi duševnimi motnjami v skupnosti in zahtevajo ustrezno mrežo zdravstvenih, socialnovarstvenih,

izobraževalnih in drugih storitev. Optimiziranje zdravstvene oskrbe se dosega tudi z različnimi programi in storitvami za duševno zdravje (4. člen ZDZdr), samo zdravljenje pa poteka v skladu s strokovno preverjenimi metodami in mednarodno priznanimi standardi (prvi odstavek 8. člena ZDZdr). Državni zbor poudarja, da zakon omogoča različne ukrepe, prilagojene zdravstvenemu (duševnemu) stanju posameznika, zato posameznega ukrepa ni mogoče upoštevati kot edine možnosti. Med več možnimi zdravstvenimi posegi se izbere oziroma predlaga tistega, ki najmanj posega v osebno integriteto osebe, najmanj omejuje njeno osebno svobodo in ima najmanj neželenih učinkov (drugi odstavek 8. člena ZDZdr). Sprejem v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda se odredi le pod pogojem, da je akutno bolnišnično zdravljenje zaključeno oziroma da ni več potrebno tovrstno zdravljenje (prva alineja prvega odstavka 74. člena ZDZdr), potrebna pa sta stalna oskrba in varstvo, ker oseba sama, s pomočjo družinskega pomočnika ali s pomočjo svojcev ni sposobna skrbeti za svoje osnovne življenjske potrebe (druga alineja prvega odstavka 74. člena ZDZdr). Po mnenju Državnega zbora je ob izpolnjenih zakonskih pogojih namestitve v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda tudi v primeru njegove morebitne prezasedenosti ocenjena kot takšna, da posamezniku zagotavlja varnost, ki jo ta z vidika varovanja svojega življenja oziroma zdravja v tistem trenutku potrebuje. Po mnenju Državnega zbora je treba pravico do zdravstvenega varstva iz prvega odstavka 51. člena Ustave upoštevati tudi v okviru presoje sorazmernosti v ožjem smislu. Iz nje namreč izhaja obveznost države, da zagotovi ustrezne možnosti zdravljenja, ki so usmerjene k zagotovitvi zdravja posameznika. Pri tem je treba po mnenju Državnega zbora upoštevati koristi, ki za posameznika nastanejo zaradi njegove namestitve v zavodu, ki jo narekuje njegovo zdravstveno stanje. Glede na to lahko pride do namestitve v zavodu, ki posamezniku omogoča nujno potrebno zdravstveno in socialno oskrbo, tudi na račun znižanega standarda namestitve. Zakonska ureditev ne more preprečiti nastanka konfliktov med posamezniki, ki so sprejeti v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda. Prav tako nastanka konfliktov ni mogoče preprečiti z drugačnimi namestitveni možnostmi. Pri tem je treba upoštevati tudi psihosocialno rehabilitacijo, ki je usmerjena k temu, da posamezniku omogoča samostojnost in funkcionalnost ter zmožnost dejavnega vključevanja v okolje, vključno s preprečevanjem socialne izključenosti. Po mnenju Državnega zbora je treba dati prednost izvajanju zdravstvenih, socialnovarstvenih oziroma drugih storitev in programov, ki posamezniku omogočajo okrevanje, pred standardom namestitve. Poleg tega je bistven standard, ki mora biti zagotovljen z vidika zdravstvene in socialnovarstvene oskrbe, katere cilj je odstranitev nevarnosti za življenje oziroma zdravje. S tega vidika ima namestitve v zavodu, ki posamezniku zagotavlja zahtevano oziroma nujno potrebno zdravstveno in socialno oskrbo, prednost pred standardom, ki se ga v danem trenutku lahko zagotovi z namestitvijo. V posameznih primerih naj bi šlo tudi le za začasne okoliščine, ki lahko upravičujejo znižani standard namestitve, saj je tedaj ključna takojšnja pomoč, ki jo je treba nuditi posamezniku in je neobhodna z vidika zagotavljanja varnosti njegovega življenja in zdravja.

5. Mnenje o začetku postopka za oceno ustavnosti ZDZdr je podala tudi Vlada, ki prav tako meni, da zakon ni v neskladju z Ustavo. Poudarja, da zakon omogoča tudi alternativne ukrepe, na primer nadzorovano obravnavo, če so izpolnjeni vsi pogoji iz drugega odstavka 80. člena ZDZdr. Sprejem osebe v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda naj bi bil določen le kot skrajni ukrep. Zakonska ureditev, po kateri mora sodišče pri odločanju o odreditvi ukrepa sprejema osebe v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda določiti čas zadržanja v varovanem oddelku (ki ne sme biti daljši od enega leta) in socialno varstveni zavod, ki naj osebo sprejme, je po mnenju Vlade nujna, saj bi bil v nasprotnem primeru sklep sodišča neizvršljiv in v nasprotju z drugim odstavkom 19. člena Ustave. Vlada še pojasnjuje, da Ministrstvo za zdravje pripravlja predlog sprememb in dopolnitev ZDZdr, ki z vidika institucionalnega varstva ne bo prinesel bistvenih sprememb. Predvidene naj bi bile določene spremembe pri ureditvi nadzorovane obravnave (med drugim tudi razširitev možnosti za uporabo ukrepa nadzorovane obravnave), ki pa ne more v celoti nadomestiti namestitve v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda. Hkrati naj bi bila načrtovana tudi vzpostavitev specializirane enote za obravnavo oseb z najtežjimi

oblikami motenj v duševnem zdravju, s čimer naj bi se izboljšali pogoji za ustrezno izvajanje določil ZDZdr in sprostile prostorske zmogljivosti v ostalih varovanih oddelkih socialno varstvenih zavodov. Poleg tega naj bi Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti v letu 2019 načrtovalo vzpostavitev novega varovanega oddelka z dodatnimi 12 mesti v socialno varstvenem zavodu H. Kljub temu Vlada priznava, da se problematika nameščanja oseb s težavami v duševnem zdravju proti njihovi volji v varovane oddelke socialno varstvenih zavodov le še stopnjuje. K temu naj bi prispevala vse višja stopnja obolevnosti prebivalstva, pa tudi sprememba kazenskopravne ureditve varnostnega ukrepa obveznega psihiatričnega zdravljenja in zdravljenja na prostosti, ki naj bi po letu 2016 prispevala k destabilizaciji socialnovarstvenega sistema na področju varovanih oddelkov. Vlada pojasnjuje, da je za reševanje težav glede zagotavljanja varnosti stanovalcev in zaposlenih zaradi vse večjega števila oseb s heteroagresivnim vedenjem konec leta 2016 ustanovila medresorsko delovno skupino za obravnavo oseb z najtežjimi oblikami motenj v duševnem zdravju. Opozarja tudi na potrebo po boljšem medinstitucionalnem sodelovanju. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti naj bi posebnim in kombiniranim socialno varstvenim zavodom predlagalo nekatere organizacijske spremembe in tako ponovno spodbudilo sodelovanje med koordinatori obravnave v skupnosti in strokovnimi službami zavodov. Na podlagi Resolucije o nacionalnem programu duševnega zdravlja 2018–2028 (Uradni list RS, št. 24/18 – ReNPDZ18–28) naj bi bila aktualna prizadevanja za izboljšanje dostopa do storitev za duševno zdravje v skupnosti, nadgradnjo mreže koordinatorjev nadzorovane obravnave in vzpostavitev interdisciplinarne mreže centrov za duševno zdravje odraslih, ki bodo imeli tudi mobilne time za krizne intervencije v lokalnem (domačem) okolju.

6. Ustavno sodišče je odgovor Državnega zbora in mnenje Vlade vročilo pritožniku, ki nanju ni odgovoril.

B. – I.

7. V postopku odločanja o ustavni pritožbi je Ustavno sodišče vpogledalo v nepravdni spis Okrajnega sodišča v Ljubljani št. Pr 24/2017, Pr 200/2017.

8. Ustavno sodišče je pri Socialno varstvenem zavodu D., v katerega je bil sprejet pritožnik, opravilo dve poizvedbi o prostorskih razmerah. Iz dopisa zavoda z dne 2. 3. 2018 izhaja, da ima I. verificiran varovani oddelka za osebe s težavami v duševnem zdravju in z več motnjami za 12 oseb in da je bila na dan 1. 3. 2018 kapaciteta oddelka presežena in je znašala 142 % (nastanjenih je bilo 17 oseb). Iz dopisa zavoda z dne 13. 6. 2018 pa izhaja: 1) da je bil pritožnik ob sprejemu zaradi prezasedenosti varovanega oddelka nastanjen na hodnik varovanega oddelka; 2) da je njegova namestitev na hodniku varovanega oddelka trajala od 12. 12. 2017 do 10. 1. 2018; 3) da je pritožnik sedaj nastanjen v triposteljni sobi, da pa se sicer razmere na varovanem oddelku niso spremenile in je kapaciteta še vedno močno presežena.¹

9. Navedena dopisa Socialno varstvenega zavoda D. je Ustavno sodišče vročilo predlagatelju nepravdnega postopka, tj. Univerzitetni psihiatrični kliniki G., ki nanju ni odgovoril.

B. – II.

10. ZDZdr v okviru V. poglavja, v katerem ureja postopke sprejema osebe na zdravljenje oziroma v obravnavo, določa tudi postopek sprejema v varovani oddelki socialno varstvenega zavoda. Skladno s 16. točko 2. člena ZDZdr je socialno varstveni zavod splošni ali posebni javni socialno varstveni zavod ali koncesionar, ki opravlja storitve v okviru mreže javne službe in je namenjen varstvu, bivanju in življenju oseb, katerih akutno bolnišnično zdravljenje, povezano z duševno motnjo, je zaključeno oziroma za katere bolnišnično

zdravljenje ni potrebno. Varovani oddelek je oddelek v socialno varstvenem zavodu, kjer so osebe zaradi svojih potreb nepretrgoma deležne posebne zaščite in varstva ter zavoda ne morejo zapustiti po lastni volji (17. točka 2. člena ZDZdr). ZDZdr predvideva sprejem osebe v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda, če so podani vsi pogoji iz prvega odstavka 74. člena ZDZdr. Oseba je sprejeta v varovani oddelek s privolitvijo (74. člen ZDZdr) ali brez privolitve na podlagi sklepa sodišča (75. člen ZDZdr), če so kumulativno izpolnjeni naslednji pogoji:

- če je akutno bolnišnično zdravljenje osebe zaključeno oziroma ni potrebno,²
- če oseba potrebuje stalno oskrbo in varstvo, ki ju ni mogoče zagotoviti v domačem okolju ali na drug način,
- če oseba ogroža svoje življenje ali življenje drugih ali če huje ogroža svoje zdravje ali zdravje drugih ali povzroča hudo premoženjsko škodo sebi ali drugim,
- če je ogrožanje iz prejšnje alineje posledica duševne motnje, zaradi katere ima oseba hudo moteno presojo realnosti in sposobnost obvladovanja svojega ravnanja,
- če navedenih vzrokov in ogrožanja iz tretje in četrte alineje tega odstavka ni mogoče odvrniti z drugimi oblikami pomoči (izven socialno varstvenega zavoda, v nadzorovani obravnavi),
- če oseba izpolnjuje druge pogoje za sprejem v socialno varstveni zavod, ki jih določajo predpisi s področja socialnega varstva.

Skladno z drugim odstavkom 75. člena ZDZdr se za postopek sprejema v varovani oddelek na podlagi sklepa sodišča smiselno uporabljajo določbe 40. do 52. člena ZDZdr, če v tem poglavju ni drugače določeno.

11. Ob odločitvi, da se oseba z duševno motnjo sprejme v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda brez privolitve, mora sodišče v skladu z drugim odstavkom 48. člena ZDZdr določiti tudi konkretni socialno varstveni zavod, ki naj osebo sprejme. V tem postopku mora sodišče pred odločitvijo pridobiti tudi mnenje socialno varstvenega zavoda, v katerega naj bi bila oseba sprejeta oziroma premeščena (79. člen ZDZdr). Skladno s tretjim odstavkom 75. člena ZDZdr je treba že predlogu za sprejem v varovani oddelek na podlagi sklepa sodišča priložiti mnenje socialno varstvenega zavoda o izpolnjevanju pogojev za sprejem, razen če se je postopek začel na njegov predlog. Tudi v primeru premestitve iz oddelka pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda je treba predhodno pridobiti mnenje socialno varstvenega zavoda, v katerega naj bi bila oseba premeščena, o izpolnjevanju pogojev za sprejem (prim. drugi odstavek 76. člena ZDZdr). Zavod ima torej v tovrstnih postopkih izrecno zagotovljeno možnost izjave, zagotovljena mu je tudi možnost vložitve pravnega sredstva.³

12. Prostorski in kadrovske standardi v varovanih oddelkih socialno varstvenih zavodov so določeni s podzakonskimi akti, in sicer s Pravilnikom o kadrovske, tehnične in prostorske pogoje za izvajanje nalog na področju duševnega zdravja za izvajalce institucionalnega varstva ter centre za socialno delo ter o postopku njihove verifikacije (Uradni list RS, št. 97/09, 84/12 in 85/14 – v nadaljevanju Pravilnik/09) in Pravilnikom o minimalnih tehničnih zahtevah za izvajalce socialnovarstvenih storitev (Uradni list RS, št. 67/06 – v nadaljevanju Pravilnik/06), ki ureja tehnične in prostorske pogoje za varovane oddelke. Pravilnik/06 v 32. členu določa, da so bivalni prostori v domovih za starejše in posebnih socialno varstvenih zavodih oblikovani v bivalnih enotah in enotah za stanovalce z demenco in sorodnimi stanji. Poleg enoposteljnih in dvoposteljnih sob, ki morajo biti opremljene s sanitarijami, ima bivalna enota še večnamenski prostor s čajno kuhinjo,

negovalno kopalnico, shrambo za čisto perilo ter prostor za čistila in umazano perilo. Izjemoma se lahko delo na negovalnem oddelku organizira v triposteljnih sobah (tretji odstavek 32. člena Pravilnika/06). Sobe v bivalni enoti morajo biti take velikosti in opremljene tako, da je mogoče opravljati tudi nego stanovalcev na različnih zahtevnostnih stopnjah (četrti odstavek 32. člena Pravilnika/06). Sedmi odstavek 32. člena Pravilnika/06 določa najmanjšo površino, ki jo morajo imeti sobe v posebnih socialno varstvenih zavodih. Poleg minimalnih tehničnih zahtev, ki jih za izvajalce socialnovarstvenih storitev predpisuje Pravilnik/06, je treba v socialno varstvenem zavodu, ki ima varovani oddelek,⁴ zagotoviti še prostor za izvajanje posebnih varovalnih ukrepov, prostor za sproščanje napetosti in zunanji prostor za kajenje (prvi odstavek 5. člena Pravilnika/09). V skladu s 4. členom Pravilnika/09 je varovani oddelek sestavljen iz ene ali več bivalnih enot. V posamezni bivalni enoti je lahko največ 12 oseb. Vsak posebni socialno varstveni zavod za odrasle, ki izvaja institucionalno varstvo oseb s težavami v duševnem zdravju, mora zagotoviti pogoje za namestitev najmanj petih oseb, ki so v posebni socialno varstveni zavod nameščene na podlagi sklepa sodišča (šesti odstavek 5. člena Pravilnika/09). Kadrovske pogoje za izvajalce socialnovarstvenih storitev z varovanimi oddelki se zagotavljajo v skladu s Pravilnikom o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev (Uradni list RS, št. 45/10, 28/11, 104/11, 111/13, 102/15, 76/17 – v nadaljevanju Pravilnik/10) ter 8. in 9. členom Pravilnika/09. Storitve institucionalnega varstva poleg osnovne oskrbe vključuje tudi socialno oskrbo, ki je strokovno vodena dejavnost, namenjena izvajanju vsebin socialne preventive, terapije in vodenja upravičencev (točka a) 8. člena Pravilnika/10). Osebe, ki izvaja socialno oskrbo, mora obvladati teoretična znanja in praktične veščine s področja nevarnega vedenja, njegovih vzrokov, oblik in posledic, poznati strokovna priporočila za uporabo posebnih varovalnih ukrepov ter biti usposobljeno za pristop k osebi in pogovor z njo (9. člen Pravilnika/09). Storitve institucionalnega varstva se izvaja po metodah individualnega in timskega dela, upošteva splošna načela stroke (prim. točko e) 8. člena Pravilnika/10).

13. V zvezi z vprašanjem, kako naj sodišče ravna v primerih, ko socialno varstveni zavod ugovarja sprejemu osebe zaradi nezadostnih prostorskih in kadrovske kapacitete, je Vrhovno sodišče v vrsti primerov ponovilo stališče, da tovrstni ugovori socialno varstvenih zavodov niso pravno upoštevni. Po tem stališču Vrhovnega sodišča se socialno varstveni zavod z verificiranim varovanim oddelkom ne more uspešno braniti sprejemov osebe s trditvami, da nima prostora, saj bi sicer zakonsko predviden ukrep ostal zgolj abstraktna možnost in dejansko neizvedljiv.⁵ Ob ugotovitvi, da se vsi socialno varstveni zavodi soočajo z enakimi prostorskimi problemi, bi bila po stališču Vrhovnega sodišča edina preostala alternativa le še ta, da se socialno varstveni zavod, ki naj osebo sprejme, sploh ne določi. Ker ni drugega državnega organa, ki bi bil po veljavni zakonodaji pristojen določiti konkretni socialno varstveni zavod, bi bila takšna (ne)odločitev nezakonita in protiustavna. Nezakonita zato, ker bi sodišče ne udeležilo obveznosti odločiti po drugem odstavku 48. člena ZDZdr. Protiustavna pa zato, ker bi bile ogrožene ustavno varovane dobrine.

14. S sklepom št. II Ips 51/2019 z dne 25. 4. 2019 (izdanim v drugi podobni zadevi) je Vrhovno sodišče ob odločanju o reviziji socialno varstvenega zavoda razveljavilo sklepa nižjih sodišč, s katerima je bil odrejen sprejem osebe v prezaseden varovani oddelek tega zavoda. Sprejelo je stališče, da namestitev v prostore, namenjene skupnemu bivanju in gibanju, posega v človekove pravice nasprotnega udeleženca in ni sprejemljiva z vidika posega v človekove pravice drugih uporabnikov varovanega oddelka istega zavoda. Poudarilo je, da izpodbijana odločitev nižjih sodišč, ki sicer sledi stališčem dosedanje sodne prakse (pri tem se je sklicevalo na svoje sklepe, navedene v opombi št. 5 te odločbe), resno ogroža skrb za uresničevanje človekovih pravic, ustavnost in vsebinsko demokracijo, ki je ena od osrednjih vlog sodnika. Po stališču Vrhovnega sodišča je to v tisti zadevi terjalo odstop od dotodanje sodne prakse in »iskanje rešitve za zapolnitev izvedbene pravne praznine v tem delu pravnega reda«. Vrhovno sodišče je sodišču prve stopnje naložilo, naj v ponovljenem postopku odločitev o izbiri ukrepa po ZDZdr in določitvi konkretne ustanove pretehta v luči vseh kolidirajočih ustavnih vrednot, torej tudi ustavnih pravic drugih

uporabnikov varovanega oddelka.⁶ Ponovilo je sicer stališče, da zakonodajalec sodišče pooblašča in zavezuje, da v sklepu določi tudi konkretni socialno varstveni zavod, ki naj osebo sprejme.

15. Z izpodbijano odločitvijo sodišč prve in druge stopnje, sprejeto pred odločitvijo Vrhovnega sodišča št. II Ips 51/2019 z dne 25. 4. 2019, je bil odrejen sprejem pritožnika v varovani oddelek Socialno varstvenega zavoda D. za obdobje enega leta. Iz obrazložitve sklepov prve in druge stopnje izhaja, da pritožnik glede na svoje zdravstveno stanje nujno potrebuje stalno oskrbo in varstvo, ki ju ni mogoče zagotoviti v domačem okolju, in da je edina preostala možnost namestitev v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda, ker je bolnišnično zdravljenje zaključeno. Po oceni sodišč (oprti zlasti na mnenje sodnega izvedenca dr. Branka Brinška) bi pritožnikovo bivanje zunaj varovanega oddelka socialno varstvenega zavoda ter brez stalnega nadzora in oskrbe nedvomno ogrožalo življenje in zdravje drugih. Izpodbijana sklepa sta torej utemeljena z nujnostjo posega v pritožnikovo pravico do osebne svobode zaradi obstoja nevarnosti za življenje in zdravje drugih ter konkretizirana z odreditvijo namestitve pritožnika v varovani oddelek zavoda. Prav z nujnostjo take namestitve sta sodišči zavrnili ugovor Socialno varstvenega zavoda D., da je prezaseden, da lahko pritožnika namesti le na hodnik, da je taka namestitev neetična, da mu ne more zagotoviti varnosti in da bi vsaka nova namestitev pomenila povečanje tveganja za prenos infekcij, kar bi lahko dodatno ogrozilo zdravje drugih stanovalcev.⁷ Kot je razvidno iz podatkov nepravdnega spisa, je sodišče prve stopnje, preden je določilo konkretni socialno varstveni zavod, pridobilo podatke o razpoložljivih prostorskih kapacitetah od vseh štirih posebnih socialno varstvenih zavodov, ki imajo verificirane varovane oddelke. Vendar so vsi v svojih odgovorih opozorili, da so njihove kapacitete prezasedene.

16. Iz podatkov, ki jih je Ustavno sodišče pridobilo od Socialno varstvenega zavoda D., izhaja, da je bil pritožnik ob sprejemu zaradi prezasedenosti varovanega oddelka nastanjen na hodnik varovanega oddelka in da je njegova namestitev na hodniku varovanega oddelka trajala od 12. 12. 2017 do 10. 1. 2018; nato je bil nastanjen v triposteljni sobi, vendar se razmere na varovanem oddelku sicer niso spremenile in je kapaciteta glede na dane normative iz podzakonskih aktov še vedno močno presežena.⁸ Glede na te ugotovitve in upoštevajoč pritožnikove trditve v ustavni pritožbi mora Ustavno sodišče odgovoriti na vprašanje, ali navedeni pogoji izvršitve ukrepa namestitve v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda kršijo pritožnikovo pravico do osebne svobode (prvi in drugi odstavek 19. člen Ustave) ter pravico do varstva osebnega dostojanstva med odvzemom prostosti (21. člen Ustave) kljub temu, da sta sodišči presodili, da je poseg v pritožnikovo pravico do osebne svobode nujen zaradi varstva pravic drugih. Pri tem se je Ustavnemu sodišču zastavilo tudi vprašanje ustavnosti ZDZdr.

17. Že v sklepu, s katerim je začelo postopek za oceno ustavnosti ZDZdr, je Ustavno sodišče ugotovilo, da gre za sistemsko problematiko, kar potrjuje predhodno navedena sodna praksa in zlasti Posebno poročilo Varuha človekovih pravic,⁹ v zvezi s katerim je bilo sprejeto tudi Priporočilo Državnega zbora. V tem je Državni zbor že leta 2017 priporočil Vladi dvoje. Prvič, naj čim prej pripravi spremembe Zakona o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo in nasl. – ZSV) in ZDZdr ter sprejme ukrepe, ki bodo zagotovili ustrežnejšo neprostovoljno nastanjanje in obravnavo oseb z duševnimi motnjami v socialno varstvenih zavodih po določbah ZDZdr. In drugič, naj do sprejetja oziroma uveljavitve nove ureditve tega področja zagotovi ustrezne prostorske zmogljivosti v socialno varstvenih zavodih in dovolj osebja, ki bo lahko zagotavljalo ustrezne socialnovarstvene storitve.¹⁰ Da še vedno gre za sistemsko vprašanje, potrjuje mnenje Vlade, iz katerega izhaja, da se problematika nameščanja oseb s težavami v duševnem zdravju proti njihovi volji v varovane oddelke socialno varstvenih zavodov le še stopnjuje. K temu naj bi prispevala vse višja stopnja obolevnosti prebivalstva, pa tudi sprememba kazenskopravne ureditve varnostnega ukrepa obveznega psihiatričnega zdravljenja in zdravljenja na prostosti, ki naj bi po letu 2016 prispevala k destabilizaciji socialnovarstvenega

sistema na področju varovanih oddelkov. Ne gre torej le za posamezne primere in začasne okoliščine znižanega standarda namestitve v fazi izvrševanja ukrepa namestitve oseb s težavami v duševnem zdravju v varovane oddelke socialno varstvenih zavodov, kot to zatrjuje Državni zbor, temveč za pomanjkljivosti sistemske narave. To narekuje, kot je Ustavno sodišče obrazložilo že v sklepu št. U-I-477/18, Up-93/18 z dne 18. 10. 2018, presojo ustavnosti zakonske ureditve, ki je podlaga za izrek navedenega ukrepa.

B. – III.

18. Poseg v osebno svobodo je najhujši možen poseg države v osebno integriteto posameznika.¹¹ Tudi sodna odreditev sprejema osebe v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda pomeni tak poseg v človekove pravice in temeljne svoboščine pridržane osebe.¹² Izrek tega ukrepa utemeljujeta na eni strani obstoj duševne motnje pri osebi, zoper katero se ukrep odreja, in na drugi strani visoka stopnja ogroženosti življenja in zdravja drugih ali obravnavane osebe same. Gre torej za ukrep, s katerim se najprej uresničuje varstveni vidik, tj. da se prepreči navedena ogroženost življenja in zdravja drugih ali obravnavane osebe. Drugi bistveni cilj tovrstnega ukrepa je odprava vzrokov, ki so narekovali njegov izrek.¹³ Gre za t. i. terapevtski cilj, ki je povezan z oskrbo, varstvom in zdravljenjem sprejete osebe, ki naj poteka v terapevtskem okolju, ki je primerno in spodbudno naravnano in ki osebam s težavami v duševnem zdravju nudi izvajanje njim prilagojenih terapij. Namestitev osebe z duševno motnjo v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda namreč ni le socialnovarstveni ukrep, temveč gre za storitev, v kateri se prepletata pravica do socialne varnosti iz prvega odstavka 50. člena Ustave ter pravica do zdravstvenega varstva iz prvega odstavka 51. člena Ustave.¹⁴ Zgolj to, da je akutno bolnišnično zdravljenje zaključeno oziroma ni več potrebno, namreč samo po sebi ne izključuje potrebe, da se obravnavani osebi v okviru izvrševanja zavodskega ukrepa zagotovi ustrezna terapevtska obravnava, ki jo narekuje dolžna skrb za zdravje oseb z duševno motnjo. Varstveni in terapevtski cilj torej pri navedenem ukrepu tvorita neločljivo celoto ter le oba skupaj lahko utemeljita dopustnost posega v osebno svobodo pridržane osebe z duševno motnjo.

19. Podobne zahteve izhajajo iz prakse Evropskega sodišča za človekove pravice (v nadaljevanju ESČP), ki med pomembne elemente presoje v zvezi z dopustnostjo odvzema prostosti osebi zaradi njene duševne motnje (točka (e) prvega odstavka 5. člena Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Uradni list RS, št. 33/94, MP, št. 7/94 – v nadaljevanju EKČP) uvršča zahtevo po oceni ustreznosti ustanove, v katero se taka oseba namesti. Zahtevi po zakonitosti pridržanja osebe zaradi njene duševne motnje je namreč po stališču ESČP zadoščeno le, če obstaja povezava med podlago oziroma razlogom za dovolitev odvzema prostosti ter krajem in pogoji pridržanja.¹⁵ Pridržanje osebe z duševno motnjo je zato praviloma »zakonito« in skladno z nameni točke (e) prvega odstavka 5. člena EKČP le, če se izvršuje v bolnišnici, na kliniki ali v drugi ustrezni ustanovi.¹⁶ Odvzem prostosti, predviden v točki (e) prvega odstavka 5. člena EKČP, ima namreč dvojno funkcijo: poleg socialnovarstvene vsebuje tudi terapevtsko funkcijo, tako da je zagotovitev ustreznega in individualiziranega zdravljenja pridržane osebe pogoj zakonitosti tega pridržanja.¹⁷ Po stališču ESČP je podana tesna povezava med »zakonitostjo« pridržanja oseb z duševnimi motnjami in ustreznostjo zdravljenja, ki je tem osebam zagotovljeno glede na njihovo duševno stanje. Nudenje in izvajanje ustrezne in individualizirane terapije je torej zahteva v okviru širšega pojma »zakonitosti« odvzema prostosti.¹⁸ Vsako pridržanje osebe z duševno motnjo mora imeti terapevtski namen, ki je usmerjen v zdravljenje ali lajšanje njenega duševnega stanja, kar vključuje prizadevanje za zmanjšanje oziroma nadzor njene nevarnosti, kolikor je to mogoče. Ne glede na kraj oziroma ustanovo, v kateri so te osebe nameščene, so upravičene do ustreznega zdravstvenega okolja, v katerem morajo biti deležne pravih terapevtskih ukrepov, namenjenih temu, da se jih pripravi za njihovo morebitno izpustitev.¹⁹ Obveznosti zagotovitve ustreznega terapevtskega okolja pridržani osebi se pristojni organi ne morejo razbremeniti niti v primeru bolezni, ki *prima facie* šteje za

hudo in neozdravljivo, saj bi zunaj takega okolja lahko prišlo do poslabšanja njenega zdravstvenega stanja.²⁰

20. V obravnavanem kontekstu tudi ni mogoče prezreti določb Konvencije o pravicah invalidov (Uradni list RS, št. 37/08, MP, št. 10/08 – v nadaljevanju MKPI) in Priporočila št. REC(2004)10 Odbora ministrov Sveta Evrope državam članicam, ki zadeva varstvo človekovih pravic in dostojanstva oseb z duševno motnjo (v nadaljevanju Priporočilo). Po prvem odstavku 14. člena MKPI države pogodbenice zagotavljajo, da invalidi enako kot drugi: (a) uživajo pravico do osebne svobode in varnosti; (b) da jim ni nezakonito ali samovoljno odvzeta prostost, da je vsak odvzem prostosti v skladu z zakonom in da invalidnost v nobenem primeru ni razlog za odvzem prostosti. Države pogodbenice zagotovijo, da je invalidom, če jim je odvzeta prostost v kakršnemkoli postopku, zagotovljeno enako varstvo pravic po mednarodnem pravu o človekovih pravicah kot drugim ter da se z njimi ravna v skladu s cilji in načeli te konvencije, vključno z zagotavljanjem primernih prilagoditev (drugi odstavek 14. člena MKPI). člen 15 MKPI določa prepoved mučenja, krutega, nečloveškega, ponižujočega ravnanja ali kaznovanja kogarkoli. Po drugem odstavku tega člena države pogodbenice sprejmejo vse učinkovite zakonodajne, upravne, sodne ali druge ukrepe, s katerimi invalidom enako kot drugim zagotavljajo, da niso izpostavljeni mučenju, krutemu, nečloveškemu, ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju. Priporočilo v prvem odstavku 12. člena določa, naj bodo osebe z duševno motnjo deležne zdravljenja in oskrbe, ki ju zagotavlja ustrezno usposobljeno osebje in ki temeljita na ustreznem, individualno predpisanem načrtu zdravljenja. Če je mogoče, je treba načrt zdravljenja pripraviti ob posvetovanju z obravnavano osebo in upoštevati njeno mnenje. Načrt je treba redno pregledovati in po potrebi revidirati. V 19. členu Priporočila so opredeljena načela neprostovoljnega zdravljenja. Po prvem odstavku tega člena mora neprostovoljno zdravljenje: (i) nasloviti posebne klinične znake in simptome; (ii) biti sorazmerno z zdravstvenim stanjem osebe; (iii) vsebovano v pisnem načrtu zdravljenja; (iv) biti dokumentirano; (v) kjer je to primerno, prizadevati si za zdravljenje, ki je sprejemljivo za osebo, kakor hitro je mogoče. V drugem odstavku 19. člena Priporočila je določeno, da mora biti poleg zahtev iz prvega odstavka 12. člena načrt zdravljenja: (i) če je to mogoče, pripravljen v posvetovanju z obravnavano osebo in njenim osebnim zagovornikom ali zastopnikom, če ta obstaja; (ii) pregledan v ustreznih časovnih presledkih in po potrebi revidiran, če je mogoče, ob posvetovanju z obravnavano osebo in njenim osebnim zagovornikom ali zastopnikom, če ta obstaja. Tretji odstavek 19. člena Priporočila poudarja, naj države članice zagotovijo, da se neprostovoljno zdravljenje izvaja le v ustreznem okolju.

21. V okviru presoje ustavnosti ZDZdr mora Ustavno sodišče v skladu z ustaljeno ustavnosodno presojo najprej odgovoriti na vprašanje, ali je obstoječa zakonska ureditev sprejema oseb z duševno motnjo v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda skladna z jamstvi iz drugega odstavka 19. člena Ustave, pod katerimi je dopustno omejiti osebno svobodo,²¹ upošteva pri tem podobna jamstva iz točke (e) prvega odstavka 5. člena EKČP. Poleg tega mora Ustavno sodišče odgovoriti na vprašanje, ali ZDZdr sodiščem omogoča, da ob odreditvi namestitve oseb z duševno motnjo v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda presodijo dopustnost take omejitve osebne svobode z vidika načela sorazmernosti. Tako presojo narekujejo tako prvi odstavek 19. člena Ustave in z njim povezana ustavnosodna presoja²² kot tudi praksa ESČP v zvezi s točko (e) prvega odstavka 5. člena EKČP.²³

B. – IV.

22. Zaradi pomena osebne svobode kot posebej varovane dobrine Ustava v drugem odstavku 19. člena, ko ureja zakonski pridržek, zapoveduje visoke standarde, ki morajo biti izpolnjeni, da se lahko utemelji dopustnost posega v pravico do osebne svobode.²⁴ Zapoveduje, da so pogoji za odreditev odvzema prostosti določni (*lex certa*), pri čemer je določnost materialne in procesne narave.²⁵ Ustava zakonodajalcu izrecno nalaga,

da mora vsako materijo, s katero ustvarja podlago za poseg v osebno svobodo, ne le zakonsko urediti, temveč mora to storiti tudi določno in nedvoumno. Zakonska ureditev mora biti določna do te mere, da je izključena vsakršna možnost arbitrarnega odločanja državnega organa.²⁶ Določnost zakonske ureditve je torej v samem jedru omejitve in v kontekstu varstva osebne svobode po 19. členu Ustave ustvarja podlago za to, da je ukrep, ki pomeni poseg v osebno svobodo, sploh dopusten.

23. Ko gre za zakonsko urejanje ukrepa, ki pomeni poseg v osebno svobodo oseb z duševno motnjo, je treba upoštevati dvoje: prvič, da zahteva po zakonitosti omejitve osebne svobode tem osebam zaradi zasledovanja varstvenega cilja predpostavlja upoštevanje povezave med podlago oziroma razlogom za omejitev osebne svobode in pogoji izvrševanja ukrepa; in drugič, da pri določitvi pogojev izvršitve ukrepa, ki posega v osebno svobodo teh oseb, ni mogoče zaobiti terapevtskega cilja, s katerim se zasleduje odprava vzrokov za izrek ukrepa (prim. 18. in 19. točko obrazložitve te odločbe). Upoštevati je torej treba, da se navedeni ukrep v bistvenem razlikuje od v Ustavi izrecno urejenih dopustnih podlag za omejitev osebne svobode.²⁷ Prav to zavezuje tudi zakonodajalca, ko na podlagi pooblastila drugega odstavka 19. člena Ustave zasnuje drugo in drugačno podlago za omejitev osebne svobode. Zahteva po materialnopravni določnosti zakonodajalca zavezuje, da mora tovrsten ukrep opredeliti že na splošni, pojmovni ravni, in sicer tako, da se z njim zagotavljata oba cilja, ki se z odreditvijo takega ukrepa zasledujeta. Ta zahteva se zato ne nanaša le na samo zakonsko določitev ukrepa, ki pomeni poseg v osebno svobodo, temveč tudi na njegovo izvršitveno fazo. Že na zakonodajni ravni morajo biti tudi pogoji izvrševanja ukrepa določeni tako, da je vzpostavljena stvarna povezava med podlago oziroma razlogom za dovolitev odvzema prostosti ter krajem (ustanovo) in pogoji pridržanja. Določitev pogojev izvršitve ukrepa, ki je usmerjena v uresničitev tako varstvenega kot terapevtskega cilja, namreč hkrati pomeni jamstvo, da bo trajanje ukrepa omejeno na tisto časovno obdobje, ki je nujno potrebno za izboljšanje stanja pridržane osebe do te mere, da bo znova zmožna za samostojno življenje,²⁸ oziroma za preprečitev poslabšanja njenega zdravstvenega stanja.²⁹ V tem smislu pomeni ta zahteva prvino dopustnosti posega, saj zagotavlja, da bo ukrep odrejen za najkrajši možni čas in s tem skladno z ustavno zapovedanim kriterijem neogibne potrebnosti.³⁰

24. V okvir zahteve po določitvi pogojev izvršitve ukrepa spada tudi določitev kraja (ustanove) izvrševanja ukrepa, ki mora pridržani osebi zagotavljati tako okolje, ki je naravnano k uresničevanju varstvenega in terapevtskega cilja ukrepa. Zahteva po materialnopravni določenosti zakonodajalcu nalaga opredelitev pogojev, ki jih mora taka ustanova izpolnjevati, da se lahko šteje za ustrezno za izvršitev ukrepa z vidika zasledovanja obeh navedenih ciljev. Ta zahteva zakonodajalcu nalaga, naj opredeli zlasti dvoje. Prvič, opredeliti mora navedenima ciljema ustrezne pogoje nastanitve pridržanih oseb, kar vključuje skrb za zagotavljanje zadostnih prostorskih zmogljivosti ustanov, v katerih naj se ukrep izvršuje. Neustreznost bivalnih pogojev, ki se lahko stopnjuje celo do neizogibnega nameščanja obravnavanih oseb v skupne prostore, trči v prepoved povzročanja dodatnih bremen v izvršitveni fazi ukrepa, tj. bremen, ki presegajo nujno potrebno omejitev osebne svobode zaradi zagotavljanja varnosti drugih ali obravnavane osebe same. Cilj zagotavljanja varnosti drugih ali obravnavane osebe same ni uresničljiv, če namestitev osebe v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda ogroža zdravje in varnost v zavodu. Poleg tega prezasedenost in s tem neustreznost bivalnih pogojev sama zase pomeni slabšo obravnavo pridržanih oseb, kar otežuje uresničevanje terapevtskega cilja ukrepa. In drugič, zakonodajalec mora opredeliti navedenim ciljem ustrezno kadrovsko podporo osebja in strokovnjakov, ki jim je, skladno s strokovnimi merili, zaupana skrb za varnost vseh pridržanih oseb in izvrševanje terapij. Šele z zakonsko opredelitvijo navedenih vidikov (glede prostorskih in kadrovskih zmogljivosti) bo namreč pridržanim osebam zagotovljeno tako terapevtsko okolje, ki bo poleg varstvenega cilja ukrepa omogočalo tudi uresničitev njegovega terapevtskega cilja, ki je, kolikor je mogoče, usmerjen v zdravljenje ali lajšanje

duševnega stanja pridržane osebe³¹ oziroma v preprečevanje poslabšanja njenega zdravstvenega stanja.³²

25. Pri določitvi ukrepa sprejema oziroma namestitve osebe v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda se je zakonodajalec očitno osredotočil le na zasledovanje varstvenega cilja, saj ZDZdr ne vsebuje določb, iz katerih bi bilo mogoče sklepati, da z določitvijo tega ukrepa zasleduje tudi njegov terapevtski cilj. To je razvidno že iz zakonodajnega gradiva, ki tega cilja ne omenja niti v okviru obrazložitve uvodnih določb (2. člen ZDZdr) niti v okviru obrazložitve določb, ki boljše urejajo omenjeni ukrep (73. člen in nasl. ZDZdr).³³ Ureditev prostorskih in kadrovskih normativov izvrševanja ukrepa je zakonodajalec prepustil izvršilni veji, ki je te normative delno uredila s podzakonskimi akti (prim. 12. točka obrazložitve te odločbe).³⁴ Da se veljavna zakonska ureditev osredotoča le na varstveni cilj, izhaja tudi iz odgovora Državnega zbora. Ta namreč meni, da je ob izpolnjenih pogojih za izrek ukrepa po ZDZdr ključno le, da namestitev v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda posamezniku zagotavlja varnost, ki jo ta z vidika varovanja svojega življenja oziroma zdravja v tistem trenutku potrebuje. Zato po mnenju Državnega zbora ni pomembno, če se ukrep izvršuje v prezasedenem varovanem oddelku socialno varstvenega zavoda. Odgovor Državnega zbora tako le potrjuje, da pri zasnovi presojanega ukrepa ni bila posvečena skrb posebni naravi ukrepa in s tem potrebi po povezanosti zakonitega razloga za omejitev osebnih svobod s pogoji, v katerih se ukrep izvršuje. Vse to pomeni, da zakonodajalec izvrševanja presojanega ukrepa očitno ni zasnoval tako, da bi stremel k uresničitvi tako varstvenega kot tudi terapevtskega cilja ukrepa.

26. Tako pomanjkljiva zakonska ureditev ukrepa sprejema oseb v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda brez privolitve ne izpolnjuje zahtev, ki glede določnosti podlage in pogojev izvršitve ukrepa izhajajo iz drugega odstavka 19. člena Ustave (in so natančneje opredeljene z drugimi ustavnimi določbami). Ustavno sodišče je zato ugotovilo protiustavnost presojanega zakonske ureditve zaradi neskladja z drugim odstavkom 19. člena Ustave (1. točka izreka).

B. – V.

27. Zakonska ureditev posameznega posega mora v skladu z ustaljeno ustavnosodno presojo temeljiti na ustavno dopustnem, tj. stvarno upravičenem cilju (tretji odstavek 15. člena Ustave) in biti skladna z načeli pravne države (2. člen Ustave), in sicer s tistim izmed teh načel, ki prepoveduje prekomerne posege države (splošno načelo sorazmernosti). Splošno načelo sorazmernosti naslavlja na zakonodajalca dve zahtevi. Najprej zahteva, da možnost posega v pravico omeji na primere, v katerih je tak poseg v razumnem sorazmerju s ciljem. In v primeru, ko predvidi konkretizacijo splošnega načela sorazmernosti v vsakem posameznem primeru v sodnem postopku, da pri opredelitvi pogojev sodiščem tudi omogoči spoštovanje splošnega načela sorazmernosti. Splošno načelo sorazmernosti, imanentno pravni državi, zavezuje vse državne organe. Zato mora ureditev, ki predpostavlja konkretizacijo tega načela s posamičnim aktom sodišča, omogočati utemeljitev ustavne dopustnosti posega v vsakem posameznem primeru, izhajajoč pri tem iz zahtev tega načela. Le tako se lahko zagotovi, da bo izrečeni ukrep, s katerim se posega v pravico posameznika, v resnici služil ustavno dopustnemu cilju in hkrati izražal primerno ravnovesje med tem ciljem in pomenom zagotovitve spoštovanja pravice. V tem pomenu je konkretizacija splošnega načela sorazmernosti v posamični odločitvi sodišča dodatni element omejitve posega.³⁵

28. Presojo, ali gre morda za prekomeren poseg, opravi Ustavno sodišče na podlagi t. i. strogega testa sorazmernosti, ki obsega presojo primernosti, nujnosti in sorazmernosti v ožjem smislu.³⁶ V okviru presoje, ali je ocenjevani poseg primeren za dosego zasledovanega cilja oziroma ciljev, mora Ustavno sodišče presoditi, ali je

zasledovani cilj z izbranimi sredstvi dejansko mogoče doseči. Če ga ni mogoče doseči, presojeni poseg ni primeren.³⁷

29. Skladno z ustavno zahtevo, da je sodna oblast edina, ki ima pravico odrediti več kot trenutni odvzem prostosti,³⁸ je zakonodajalec odločanje o ustavni dopustnosti ukrepa sprejema osebe v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda brez privolitve v vsakem posamičnem primeru prepustil sodiščem. Zavezal jih je tudi, da določijo konkretni socialno varstveni zavod, ki bo ukrep izvršil. Vendar ustavna zahteva, da mora o dopustnosti ukrepa odločati sodišče, izgubi svoj smisel, če se v zakonu izključi, da sodišče presodi o dopustnosti odreditve ukrepa v vsakem posamičnem primeru, izhajajoč pri tem iz zahtev načela sorazmernosti. Tudi pri odločanju sodne veje oblasti je treba upoštevati, da odreditev ukrepa, s katerim se osebi z duševno motnjo omejuje osebna svoboda, zasleduje varstveni in terapevtski cilj. Oba cilja se pri tem ukrepu prepletata in le oba skupaj lahko utemeljita ustavno dopustnost posega v osebno svobodo osebe z duševno motnjo. Zato je pomembna prvina sodne presoje o dopustnosti ukrepa v posamičnem primeru tudi izvršitvena faza in s tem odreditev namestitve obravnavane osebe le v tako konkretno ustanovo, ki je ustrezna za izvrševanje ukrepa z vidika zagotavljanja obeh ciljev v vsakem posamičnem postopku. Kot je bilo že obrazloženo, je namestitev osebe z duševno motnjo v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda hud poseg v osebno svobodo pridržane osebe (prvi odstavek 19. člena Ustave), odreditev takega ukrepa pa je združljiva s konvencijskimi in ustavnimi zahtevami le, če se izvršuje v bolnišnici, na kliniki ali v drugi ustrezni ustanovi, v kateri je zagotovljena varnost ter ustrezna in individualizirana terapevtska obravnava (glej 18. in 19. točko obrazložitve te odločbe).

30. ZDZdr v drugem odstavku 48. člena sodišče zavezuje, da odredi sprejem osebe v konkretni varovani oddelek socialno varstvenega zavoda, če so izpolnjeni pogoji iz prvega odstavka 74. člena v zvezi s prvim odstavkom 75. člena ZDZdr, ne da bi imelo možnost presoditi ustreznost ustanove, v katero namešča osebo. Sodišče mora odrediti sprejem osebe v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda celo v primeru, če so vsi posebni socialno varstveni zavodi z verificiranimi varovanimi oddelki v državi zaradi sistemskega problema prezasedeni, upošteva pri tem normative, ki jih je določila izvršilna veja oblasti (kar pomeni odreditev namestitve osebe v skupne večnamenske prostore zavoda). Sodišče mora torej po ZDZdr odrediti namestitev obravnavane osebe v varovani oddelek ne glede na pričakovane otežene pogoje obravnave, ki zaradi neustreznosti bivalnih pogojev in nezadostne kadrovske podpore lahko celo ogrožajo zdravje in varnost v zavodu, pa tudi ovirajo uresničevanje terapevtskega cilja ukrepa v izvršitveni fazi.

31. Zakonodajalec je skladno z zahtevo Ustave predvidel odločanje sodišč o ustavni dopustnosti ukrepa v vsakem posamičnem primeru. Toda presojana zakonska ureditev sodišču omogoča, da pretehta le nujnost ukrepa z vidika zagotavljanja tistega dela varstvenega cilja, ki naj se doseže z izločitvijo obravnavane osebe iz okolja zunaj varovanega oddelka socialno varstvenega zavoda. Izključuje pa možnost, da bi sodišče pred določitvijo konkretne ustanove, ki bo ukrep izvršila, presodilo ustreznost te ustanove z vidika skrbi za zagotavljanje varnosti v okolju varovanega oddelka ter uresničevanje terapevtskega cilja ukrepa v izvršitveni fazi. Zakonodajalec torej ukrepa, ki intenzivno posega v osebno svobodo pridržane osebe, očitno ni zasnoval tako, da bi sodiščem omogočil izbiro ustanove, ki je ustrezna z vidika zagotavljanja varnosti in uresničevanja terapevtskega cilja ukrepa v izvršitveni fazi. Ureditev, ki te presoje sodišča ob odreditvi ukrepa odvzema prostosti ne omogoča oziroma jo celo preprečuje, ni primerno sredstvo za dosego ustavno dopustnega cilja oziroma ciljev ukrepa in je zato v neskladju s pravico iz prvega odstavka 19. člena Ustave. Spomniti je namreč treba še, da pozitivne dolžnosti države, da v okviru svojih pristojnosti sprejme razumne ukrepe, s katerimi varuje druge pred morebitnimi ogrožajočimi ravnanji določene osebe, same zase ne utemeljujejo izreka ukrepa zoper to osebo, ki bi pomenil kršitev njenih ustavnih in konvencijskih pravic, še posebej kršitev pravice do osebne svobode.³⁹

B. – VI.

32. V obravnavanem kontekstu se, upoštevajoč dejstvo, da gre za odločanje o posegu v osebno svobodo oseb z duševno motnjo, zastavlja tudi vprašanje pravice do varstva osebnega dostojanstva teh oseb med odvzemom prostosti. Ustava v prvem odstavku 21. člena med drugim posebej zagotavlja spoštovanje človekovega dostojanstva med odvzemom prostosti. Ta vidik se tesno prepleta z vsebino jamstev iz 19. člena Ustave. Posledica nepriznavanja te pravice je, da se posameznik iz subjekta spremeni v objekt obravnavanja, kar z vidika ustavne ureditve pomeni, da državni organi odstopajo od tistih razmerij do posameznika, ki naj bi bila temelj demokratične in pravne države.⁴⁰ Pri tem ne gre spregledati, da so v teh postopkih obravnavane osebe, ki so posebej ranljive in ki jim je prav zato priznan status invalidov. Posebno varstvo teh oseb narekuje MKPI, s katero se je Republika Slovenija zavezala, da bo zagotovila in spodbujala polno uresničevanje vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse invalide brez kakršnekoli diskriminacije zaradi invalidnosti ter da bo sprejela ustrezne zakonodajne in druge ukrepe za uresničevanje pravic, ki jih priznava ta konvencija (4. člen MKPI).

33. Spoštovanje človekovega dostojanstva kot konstruktivne vrednote družbe teh oseb mora torej biti osrednje izhodišče, ki je pomembno za oblikovanje prioritete, izbor, pa tudi omejitve.⁴¹ Ustavno sodišče je že sprejelo stališče, da je temeljno vodilo, dolžnost in odgovornost družbe in države, da posamezniku omogočita ohraniti dostojanstvo v življenju z določeno diagnozo.⁴² To je toliko bolj poudarjeno, če je zdravstveno stanje osebe, povezano z diagnozo duševne motnje, tako resno, da je treba tej osebi celo odvzeti prostost. Če je oseba, ki ji je zaradi duševne motnje po odredbi sodišča odvzeta prostost, nameščena v ustanovo, kjer ji niso zagotovljeni ustrezni bivalni pogoji, varnost in s tem tudi ustrezno terapevtsko okolje ter se ji zato poleg nujno potrebne omejitve osebne svobode nalagajo celo dodatna bremena, to ni združljivo z zapovedjo varstva njenega osebnega dostojanstva med odvzemom prostosti. Izpostavljanje stiski, ki presega neizogibno stopnjo trpljenja, povezanega s pridržanjem, ni le nezdržljivo z zapovedjo varstva dostojanstva med odvzemom prostosti, temveč lahko, če se stopnjuje, preraste v ponižujoče ravnanje, ki pomeni kršitev prepovedi mučenja.⁴³ Presojana zakonska ureditev, ki (1) zanemarija zahtevo po jasni in določni opredelitvi takih pogojev pridržanja, da odpade dvom o ustreznosti ustanove, ki bo ukrep odvzema prostosti izvršila, upoštevajoč ustavne in konvencijske zahteve glede pridržanja oseb z duševno motnjo, in ki (2) ob sodni odreditvi ukrepa izključuje možnost presoje sodišča o ustreznosti konkretne ustanove, v kateri naj se ukrep izvršuje, ter tako celo tolerira, da se z odreditvijo tega ukrepa pridržanim osebam kljub očitnim pomanjkljivostim v fazi izvrševanja ukrepa poleg nujno potrebne omejitve osebne svobode nalagajo dodatna bremena, je tudi v neskladju s pravico teh oseb iz prvega odstavka 21. člena Ustave.

B. – VII.

34. Če Ustavno sodišče oceni, da je zakon protiustaven, ker določenega vprašanja, ki bi ga moral urediti, ne ureja ali ga ureja na način, ki ne omogoča razveljavitve oziroma odprave, sprejme o tem ugotovitveno odločbo (prvi odstavek 48. člena ZUstS). Ustavno sodišče je v obravnavani zadevi izdalo ugotovitveno odločbo (1. točka izreka), saj ZDZdr ne ureja vprašanj, ki bi jih po prvem in drugem odstavku 19. člena Ustave zaradi varstva pravice do osebne svobode oseb, ki so obravnavane v tovrstnih nepravdnih postopkih, moral urediti. Upoštevajoč dejstvo, da gre za sistemsko pomanjkljivost ureditve ukrepa v izvršitveni fazi, ki terja določene stvarne prilagoditve in za to potreben čas, je Ustavno sodišče po drugem odstavku 48. člena ZUstS zakonodajalcu določilo rok devet mesecev, v katerem mora odpraviti ugotovljeno neskladje (2. točka izreka).

35. Da bi Ustavno sodišče v času do odprave ugotovljene protiustavnosti obravnavanim osebam zagotovilo spoštovanje človekovih pravic ali temeljnih svoboščin,

predvsem pravice do osebne svobode in pravice do varstva osebnega dostojanstva med odvzemom prostosti, je na podlagi drugega odstavka 40. člena ZUstS določilo način izvršitve svoje odločbe, kot izhaja iz 3. točke izreka te odločbe. Za tak način izvršitve se je Ustavno sodišče odločilo, ker je ob ugotovitvi obstoja protiustavne pravne praznine in ob upoštevanju sistemskega problema na področju izvrševanja ukrepa ocenilo, da pravice oseb očitno niso v zadostni meri varovane. To je moralo storiti toliko bolj zaradi dolžnosti spoštovanja načela posebnega varstva pravic oseb, ki zaradi duševne motnje ali drugih okoliščin niso sposobne, da bi same skrbele za svoje pravice in interese (prim. 4. člen MKPI in drugi odstavki 32. člena ZDZdr). Vladi je bilo že v Priporočilu Državnega zbora naloženo, naj poleg priprave predloga zakonskih sprememb zagotovi ustrezne prostorske zmogljivosti v socialno varstvenih zavodih in dovolj osebja, ki bo lahko zagotavljalo ustrezne socialnovarstvene storitve. Ustavno sodišče zgolj ponavlja te zahteve, izhajajoč pri tem iz ustavnih jamstev 19. in 21. člena Ustave. Vladi se v 3. točki izreka te odločbe nalaga takojšnje ukrepanje. Brez nepotrebne odlašanja bo morala sprejeti nujne organizacijske ukrepe, s katerimi bo zagotovila ustrezne prostorske zmogljivosti, ki bodo v okviru stvarnih možnosti omogočale tako varstvenemu kot terapevtskemu cilju ustrezne pogoje izvrševanja ukrepa. Ob tem Vlada ne bo mogla mimo priporočil stroke. Sprejeti bo morala tudi ukrepe za nujne kadrovske prilagoditve (glej 24. točko obrazložitve te odločbe).

B. – VIII.

Odločitev o ustavni pritožbi

36. Pritožnik vlaga ustavno pritožbo zoper sklep Višjega sodišča (v zvezi s sklepom sodišča prve stopnje), s katerim je bil pravnomočno odrejen njegov sprejem v varovani oddelek Socialno varstvenega zavoda D. za obdobje enega leta. Iz izpodbijanih sklepov prve in druge stopnje izhaja, da pritožnik glede na svoje zdravstveno stanje nujno potrebuje stalno oskrbo in varstvo, ki ju ni mogoče zagotoviti v domačem okolju, in da je edina preostala možnost namestitve v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda, ker je bolnišnično zdravljenje zaključeno. Izpodbijani odločitvi sodišč očita kršitev pravic iz 14., 15., 18., 19., 21., 23. in 32. člena Ustave.

37. Izpodbijana sklepa ne veljata več, saj je čas enega leta, za katerega sta bila izdana, potekel. Ustavno sodišče praviloma šteje, da v primeru, ko izpodbijani posamični akt v času odločanja ne velja več, ni izkazan pravni interes za odločanje Ustavnega sodišča. Zgolj ugotovitev kršitve človekove pravice, ne da bi bil izpodbijani posamični akt razveljavljen ali odpravljen (prvi odstavek 59. člena ZUstS), namreč praviloma ne spreminja pritožnikovega pravnega položaja. Vendar Ustavno sodišče odloča drugače, kadar gre za primere, v katerih je predmet ustavne pritožbe sodno odločanje o odvzemu osebne svobode.⁴⁴ Učinkovito varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin v teh primerih zahteva, da ima prizadeti posameznik možnost ustavnopravnega varstva tudi v primeru, ko izpodbijani sklep ni več veljaven. Da gre pri sprejemu osebe v varovani oddelek socialno varstvenega zavoda za poseg v pravico te osebe do osebne svobode iz prvega odstavka 19. člena Ustave, izhaja že iz odločbe Ustavnega sodišča št. U-I-294/12. Glede na tako naravo odrejenega ukrepa je Ustavno sodišče tudi v tej zadevi upoštevalo posebne kriterije za presojo pravnega interesa, ki jih je izoblikovalo v zadevah, v katerih presoja ukrepe, ki pomenijo poseg v osebno svobodo prizadete osebe.

38. Izpodbijana sklepa sta oprta na zakonsko ureditev, ki ni skladna z vidika jamstev, ki izhajajo iz pravice do osebne svobode (prvi in drugi odstavek 19. člena Ustave) ter pravice do varstva osebnosti in dostojanstva med odvzemom prostosti (prvi odstavek 21. člena Ustave). Ustavno sodišče je namreč v postopku ocene ustavnosti zakona, začetem s sklepom Ustavnega sodišča, ugotovilo, da ZDZdr ni v skladu s prvim in z drugim odstavkom 19. člena Ustave ter prvim odstavkom 21. člena Ustave. Iz enakih razlogov, kot jih je Ustavno sodišče navedlo v okviru presoje zakonske ureditve, so bila tudi z

izpodbijanima sklepoma sodišč pritožniku kršena jamstva, ki jih v zvezi s pravico do varstva osebne svobode zagotavlja prvi in drugi odstavek 19. člena Ustave, ter pravica do varstva človekove osebnosti in dostojanstva med odvzemom prostosti iz prvega odstavka 21. člena Ustave (4. in 5. točka izreka).

C.

39. Ustavno sodišče je sprejelo to odločbo na podlagi 48. člena, drugega odstavka 40. člena in 47. člena v zvezi s prvim odstavkom 49. člena ZUstS ter prve alineje drugega odstavka 46. člena Poslovnika Ustavnega sodišča (Uradni list RS, št. 86/07, 54/10, 56/11 in 70/17) v sestavi: predsednik dr. Rajko Knez ter sodnice in sodniki dr. Matej Accetto, dr. Dunja Jadek Pensa, DDr. Klemen Jaklič, dr. Etelka Korpič - Horvat, dr. Špelca Mežnar, Marko Šorli in dr. Katja Šugman Stubbs. Sodnik dr. Marijan Pavčnik je bil pri odločanju v tej zadevi izločen. Ustavno sodišče je 1., 2. in 4. točko izreka sprejelo s šestimi glasovi proti dvema. Proti sta glasovali sodnici Mežnar in Šugman Stubbs. Ustavno sodišče je 3. točko izreka sprejelo soglasno. Točko 5 izreka je sprejelo s sedmimi glasovi proti enemu. Proti je glasovala sodnica Mežnar. Sodnica Jadek Pensa je dala pritrdilno ločeno mnenje. Sodnica Mežnar je dala odklonilno ločeno mnenje.

Dr. Rajko Knez
Predsednik

¹ Glede na navedbe zavoda je kapaciteta na dan 13. 6. 2018 znašala 158 % (varovani oddelek ima kapaciteto za 12 oseb, nastanjenih pa je bilo 19 oseb).

² V 1. točki 2. člena ZDZdr je opredeljen pomen pojma »akutno bolnišnično zdravljenje«, in sicer je to zdravljenje v bolnišnici zaradi akutne duševne motnje ali akutnega poslabšanja kronične duševne motnje.

³ Glej na primer sklep Vrhovnega sodišča št. II Ips 155/2016 z dne 16. 6. 2016, 13. točka obrazložitve. Po stališču Vrhovnega sodišča je udeležba socialno varstvenega zavoda v postopku specifična in mora biti zagotovljena v tolikšnem obsegu, kolikor se sama odločitev nanj nanaša, in sicer tako s pravico do izjave kot tudi z možnostjo vložitve pritožbe zoper prvostopenjski sklep.

⁴ Varovani oddelek je oddelek v socialno varstvenem zavodu, kjer so stanovalci zaradi svojih potreb, povezanih s težavami v duševnem zdravju, nepretrgoma deležni posebne zaščite in varstva ter oddelka oziroma zavoda ne morejo zapustiti po lastni volji (2. člen Pravilnika/09).

⁵ Primerjaj odločitve Vrhovnega sodišča št. II Ips 351/2013 z dne 19. 12. 2013, št. II Ips 43/2015 z dne 12. 2. 2015, št. II Ips 114/2016 z dne 5. 5. 2016, št. II Ips 149/2016 z dne 2. 6. 2016, št. II Ips 155/2016 z dne 16. 6. 2016, št. II Ips 205/2016 z dne 1. 9. 2016 in št. II Ips 287/2017 z dne 19. 10. 2017.

⁶ Vrhovno sodišče je hkrati določilo tudi začasen način izvršitve, in sicer tako, da se nasprotnega udeleženca (sicer brez privolitve, a s podlago, ki jo nudi obravnavani postopek) namesti tja, kjer je bil pred tem, to je k predlagatelju postopka (na Oddelek za psihiatrijo UKC J.). Pojasnilo je, da je akutno bolnišnično zdravljenje res končano, a vendar bodo s tem začasno zavarovane dobrine, ki jih varuje 39. člen ZDZdr.

⁷ Glej 14. točko obrazložitve sklepa sodišča prve stopnje in 8. točko obrazložitve sklepa Višjega sodišča.

⁸ Glej opombo št. 1.

⁹ Prim. Posebno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije o kršitvah človekovih pravic oseb z duševno motnjo pri njihovem neprostovoljnem nastanjanju in obravnavi v varovanih oddelkih socialno varstvenih zavodov (avgust 2017). V tem poročilu Varuh ugotavlja, da pri nastanjanju oseb v varovane oddelke socialno varstvenih zavodov in njihovi obravnavi zaradi različnih razlogov njihove človekove pravice in temeljne svoboščine niso spoštovane in se dogajajo kršitve, predvsem kršitev njihove pravice do osebnega dostojanstva in varnosti (34. člen Ustave).

¹⁰ Priporočilo Državnega zbora v zvezi s Posebnim poročilom Varuha človekovih pravic Republike Slovenije o kršitvah človekovih pravic oseb z duševno motnjo pri njihovem neprostovoljnem nastanjanju in obravnavi v varovanih oddelkih socialno varstvenih zavodov (Uradni list RS, št. 60/17 – v nadaljevanju Priporočilo Državnega zbora).

¹¹ Tako odločba Ustavnega sodišča št. U-I-18/93 z dne 11. 4. 1996 (Uradni list RS, št. 25/96, in OdlUS V, 40), 31. točka obrazložitve. Ustavno sodišče je v tej odločbi sprejelo stališče, da Ustava izrecno ureja tri kazenskopravne posege v osebno svobodo – aretacijo, pripor in prostostno kazen (prim. 29. točko obrazložitve).

- ¹² Glej odločbo Ustavnega sodišča št. U-I-294/12.
- ¹³ Tako odločbo Ustavnega sodišča št. U-I-60/03 z dne 4. 12. 2003 (Uradni list RS, št. 131/03, in OdlUS XII, 93), 22. točka obrazložitve.
- ¹⁴ Tako odločba Ustavnega sodišča št. U-I-294/12, 6. točka obrazložitve.
- ¹⁵ Glej sodbo velikega senata ESČP v zadevi Inseher proti Nemčiji z dne 4. 12. 2018, 138. in 141. točka obrazložitve.
- ¹⁶ Glej sodbo velikega senata ESČP v zadevi Inseher proti Nemčiji, 138. točka obrazložitve, ter sodbe ESČP v zadevah Ashingdane proti Združenemu kraljestvu z dne 28. 5. 1985, 44. točka obrazložitve; Aerts proti Belgiji z dne 30. 7. 1998, 46. točka obrazložitve; Hutchison Reid proti Združenemu kraljestvu z dne 20. 2. 2003, 49. točka obrazložitve; Brand proti Nizozemski z dne 11. 5. 2004, 62. točka obrazložitve; Haidn proti Nemčiji z dne 13. 1. 2011, 78. točka obrazložitve; O. H. proti Nemčiji z dne 24. 11. 2011, 79. točka obrazložitve; in Glien proti Nemčiji z dne 28. 11. 2013, 75. točka obrazložitve.
- ¹⁷ Tako sodba velikega senata ESČP v zadevi Rooman proti Belgiji z dne 31. 1. 2019, 205. točka obrazložitve.
- ¹⁸ Prav tam, 208. točka obrazložitve.
- ¹⁹ Prav tam.
- ²⁰ Prav tam, 197. točka obrazložitve.
- ²¹ Prim. odločbe Ustavnega sodišča št. U-I-18/93, 33. točka obrazložitve, št. U-I-12/12 z dne 11. 12. 2014 (Uradni list RS, št. 92/14, in OdlUS XX, 30), 17. točka obrazložitve, in št. U-I-294/12, 16. in 17. točka obrazložitve.
- ²² Tako odločba Ustavnega sodišča št. U-I-60/03, 22. točka obrazložitve.
- ²³ Glej opombo št. 16.
- ²⁴ Prim. odločbo Ustavnega sodišča št. U-I-18/93, 38. točka obrazložitve.
- ²⁵ Tako odločbi Ustavnega sodišča št. U-I-18/93, 42. točka obrazložitve, in št. U-I-12/12, 17. točka obrazložitve.
- ²⁶ Tako odločba Ustavnega sodišča št. U-I-18/93, 37. točka obrazložitve.
- ²⁷ Prav tam, 35. točka obrazložitve.
- ²⁸ Prim. sodbo velikega senata ESČP v zadevi Rooman proti Belgiji, 208. točka obrazložitve.
- ²⁹ Prav tam, 197. točka obrazložitve.
- ³⁰ Glej odločbo Ustavnega sodišča št. U-I-60/03, 19. točka obrazložitve.
- ³¹ Prim. sodbo velikega senata v zadevi Rooman proti Belgiji, 208. točka obrazložitve.
- ³² Prim. prav tam, 197. točka obrazložitve.
- ³³ Glej EPA 2042-IV, Poročevalec Državnega zbora, št. 61/08 z dne 6. 5. 2008.
- ³⁴ Pravilnik/06, ki v bistvenem opredeljuje tehnične in prostorske pogoje za varovane oddelke, je bil sprejet že pred uveljavitvijo ZDZdr leta 2008.
- ³⁵ Tako odločba Ustavnega sodišča št. U-I-12/12, 19. točka obrazložitve.
- ³⁶ Glej odločbo Ustavnega sodišča št. U-I-18/02 z dne 24. 10. 2003 (Uradni list RS, št. 108/03, in OdlUS XII, 86), 25. točka obrazložitve.
- ³⁷ Tako odločba Ustavnega sodišča št. U-I-12/12, 25. točka obrazložitve.
- ³⁸ Tako odločba Ustavnega sodišča št. U-I-18/93, 44. točka obrazložitve.
- ³⁹ Prim. sodbo ESČP v zadevi O. H. proti Nemčiji, 94. točka obrazložitve. ESČP je zavrnilo sklicevanje nemške vlade na pozitivne obveznosti iz 2. in 3. člena EKČP, s čimer je vlada utemeljevala dopustnost preventivnega pridržanja, ki je bilo pritožniku odrejeno po preteku prestajanja zaporne kazni zaradi nevarnosti ponavljanja hudih kaznivih dejanj.
- ⁴⁰ Prim. I. Bele v: L. Šturm (ur.), Komentar Ustave Republike Slovenije, Dopolnitev – A, Fakulteta za državne in evropske študije, Ljubljana 2011, str. 271.
- ⁴¹ Tako odločba Ustavnega sodišča št. U-I-70/12 z dne 21. 3. 2014 (Uradni list RS, št. 24/14, in OdlUS XX, 23), 7. točka obrazložitve.
- ⁴² Prav tam, 6. točka obrazložitve. Glej tudi N. Jacobson, Dostojanstvo in zdravje – pregled, *Revus*, št. 10 (2009), str. 49 in 50. Avtorica poudarja pomen ohranjanja in spoštovanja pacientovega dostojanstva pri zdravstveni oskrbi. Dostojanstvo v oskrbi kaže, kako se dostojanstvo prejemnika oskrbe ohranja in poveča, če dajalec oskrbe ravna spoštljivo. Dostojanstvo se lahko krši, ko s storitvijo ali opustitvijo zanikamo notranjo vrednoto posameznika. Družbeno dostojanstvo se razume kot pogojno, odvisno od dejanj in vedenja v posebnih kontekstih. Kršeno je lahko v manjšem ali večjem obsegu: tako, da se z besedami ali dejanji izraža nespoštovanje, z brezbriznostjo do trpljenja bolnih ali revnih, s ponižanjem, ki se uporablja kot oblika prisile.
- ⁴³ Glej sodbo velikega senata ESČP v zadevi Stanev proti Bolgariji z dne 17. 1. 2012, v kateri je bil pritožnik nameščen v socialno varstveni dom, namenjen osebam z duševnimi motnjami. Veliki senat je poudaril, da mora država v skladu s 3. členom ESČP zagotoviti, da je oseba pridržana v pogojih, ki so skladni s spoštovanjem njenega človeškega dostojanstva, da je način izvršitve ukrepa ne izpostavlja taki stiski, ki presega neizogibno stopnjo trpljenja, ki je neločljivo povezana s pridržanjem, in da je glede na praktične zahteve pridržanja njeno zdravje in dobro počutje ustrezno zavarovano, med drugim z zagotavljanjem potrebne medicinske pomoči (204. točka obrazložitve). V okoliščinah te zadeve je veliki senat ugotovil kršitev 3. člena EKČP.
- ⁴⁴ Tako odločba Ustavnega sodišča št. U-I-50/09, Up-260/09 z dne 18. 3. 2010 (Uradni list RS, št. 29/10, in OdlUS XIX, 2).